

נסח דהת

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

פרשת וישב תשפ"ב (שנה ה' גליון 119)

וְיִשְׁרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פָּסִים. [לו, ג]

לשון רש"י, תרגם אונקלוס: 'ארי בר חכים הוא ליה', שכל מה שלמד משם ועבר מסר לו. דבר אחר: שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. וכן אמר **רבי אברהם**: כי בן זקונים שהולידו לזקוניו והוא בן תשעים ואחת שנה, וגם אחיו בנימין קראו ילד זקונים קטן (בראשית מד ט).

ואיננו נכון בעיני, כי הכתוב אמר שאהב את יוסף מכל בניו בעבור שהוא בן זקונים, וגם כל בניו נולדו לו בזקוניו, והנה יששכר וזבולון אינם גדולים מיוסף רק כשנה או שנתים.

והנראה בעיני: כי מנהג הזקנים שיקחו אחד מבניהם הקטנים להיות עמו לשרתו, והוא נשען על ידו תמיד לא יפרד ממנו, והוא **נקרא לו בן זקוניו** בעבור ששרתו לזקוניו. והנה לקח יעקב את יוסף לדבר הזה והיה עמו תמיד, ועל כן לא ילך עם הצאן ברעותם במקום רחוק. **ואונקלוס שאמר 'בר חכים'**, ירצה לומר שהיה בן דעת וחכם בעיני אביו, וטעמו כטעם זקנים. ותרגם בילד זקונים 'בר סבתין', כי לא אמר הכתוב בכאן 'כי בן זקונים היה', אבל אמר הוא לו שהיה כן בעיניו. [וזאת כונתם באמרו **כל מה שלמד משם ועבר מסר לו** (בראשית רבה פד ח), לומר שמסר לו חכמות וסתרי תורה ומצאו משכיל ובעל סוד בהם, כאלו היה זקן ורב ימים].

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים רְאוּבֵן אֵל תִּשְׁפָּכוּ דָם הַשְּׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר וַיֵּד אֵל תִּשְׁלְחוּ בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֶתוֹ מִיָּדָם לְהָשִׁיבוֹ אֶל אָבִיו. [לו כב]

אבל דברים אחרים אמר להם מתחילה שלא קבלו ממנו, כמו שאמר להם הלא דברתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם (בראשית מב כב). **וכאשר ראה שלא שמעו לעזבו, אמר להם אם כן אל תשפכו דם בידכם, ולא** אמר 'דמו' כי הראה עצמו שלא יאמר כן לאהבתו רק שלא יהיו שופכים דם, לימד אותם שאין עונש הגורם כעונש השופך דם בידיו.

וכתב רש"י: ממשמע שנאמר והבור ריק אינני יודע שאין בו מים, מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. **לשון רש"י מדברי רבותינו (שבת כב).** ואם כן היו נחשים ועקרבים בחורי הבור, או שהיה עמוק ולא ידעו בהם, שאילו היו רואים אותם ולא יזיקו ליוסף היה הדבר ברור להם שנעשה לו נס גדול ושהוא צדיק גמור, וידעו כי זכותו תצילנו מכל רע ואיך יגעו במשיח השם אשר הוא חפץ בו ומצילו. אבל הם לא ידעו בדבר.

וַיְהִי כַּמִּשְׁלֵשׁ חֳדָשִׁים, וַיִּגַּד לַיהוָה לְאֹמֶר זָנְתָה תְּמָר כְּלָתְךָ, וְגַם הִנֵּה הָרָה, לְזָנוּנִים; וַיֹּאמֶר יְהוָה, הוֹצִיאֹהָ וּתְשַׁרְףָּ. [לח כד]

ואני לא ידעתי הדין הזה, שבת כהן אינה חייבת שריפה אלא בזנות עם זיקת הבעל ארוסה או נשואה, כמו שמפורש בגמרא (סנהדרין נא), אבל בת כהן שומרת יבם שזינתה אינה במיתה כלל, ובין בת ישראל ובין בת כהן אינה אלא בלאו גרידא. ואם תאמר שהיה היבום נוהג בבני נח והיא להם בכלל אשת איש ואזהרה שלהם זו היא מיתתם (סנהדרין נח), והלא הם אומרים (בראשית רבה פה ה') שיהודה התחיל במצות יבום תחלה, וכן בגמרא (סנהדרין נז) מוכיח שאין יבמה בבני נח חייבת כלל.

ונראה לי: שהיה יהודה קצין שוטר ומושל בארץ, והכלה אשר תזנה עליו איננה נדונה כמשפט שאר האנשים אך כמבזה את המלכות, ועל כן כתוב ויאמר יהודה הוציאנה ותשרף כי באו לפניו לעשות בה ככל אשר יצוה, והוא חייב אותה מיתה למעלת המלכות, ושפט אותה כמחללת את אביה לכבוד כהונתו, לא שיהיה דין הדיוטות כן. **ועל דרך הפשט:** יתכן שהיה משפטם כנהוג היום במקצת ארצות ספרד, שהאשה אשר תזנה תחת אישה מוסרין אותה לבעלה והוא דן אותה למיתה או לחיים כרצונו, והנה היתה מיועדת לשלה בנו והיא להם כאשת איש בנימוסיהם.

חבורת רמב"ן בליל שבת קודש 22:00 - 21:00 בבהמ"ד 'משכן יחזקאל' חברון 25

הגליץ הוקדש לע"נ - רבי אליעזר ב"ר דוד זצ"ל

להערות הארות והצטרפות: V0527174410@GMAIL.COM

מיועד לעורר את לב הלומדים ואינו תחליף למקור חיבורו של רבנו הרמב"ן

וּמִצְאָהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תַעֲהָ בַשָּׂדֶה וַיִּשְׁאַלְהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה תְּבַקֵּשׁ. [לו, טו]

יאמר כי הוא תועה מן הדרך ולא היה יודע אנה ילך, ונכנס בשדה כי במקום המרעה היה מבקש אותם. ויאריך הכתוב בזה, להגיד כי **סיבות רבות באו אליו שהיה ראוי לחזור לו, אבל הכל סבל לכבוד אביו. ולהודיענו עוד כי הגזרה אמת והחריצות שקר, כי זמן לו הקב"ה מורה דרך שלא מדעתו להביאו בידם. ולזה נתכוונו רבותינו** (בראשית רבה פד יד) באמרם כי **האישים האלה הם מלאכים, שלא על חנם היה כל הסיפור הזה, להודיענו כי עצת ה' היא תקום.**

רבנו הרמב"ן חוזר כאן בפרשתנו על היסוד אותו כבר קבע בפרשת נח (בטעם גדול התיבה): "ועוד עשו אותה גדולה למעט בנס, כי כן הדרך בכל הניסים בתורה או בנביאים, לעשות כל אשר ביד האדם לעשות, והשאר יהיה בידי שמים." וביאר זאת מרן המשגיח **רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל** שבאמת כל ההנהגה בבריאה היא הנהגה של "מיעוט בנס", שהרי כל מה שקורה בכלל ובפרט ליחיד ולרבים כבר מראש גזור וחתום ופסוק מראש השנה יום כיפור. וכל מעשי האדם הם רק מההלכה של השתדלות, אף על פי שאין הם עוזרים ופועלים מאומה. וכמו שכתב כאן הרמב"ן כלל קבוע "הגזרה אמת והחריצות שקר" שהאמת שהבריאה מתנהלת על פיה היא רק הגזירה. וכל ריבוי או מיעוט החריצות של האדם הגם כשנראה לכאורה בבירור שזה מה שפעל, אינו אלא שקר וטעות (ד"שקר" הוא רק מה שנדמה כאמת), שהקב"ה לבסוף עושה סולמות וכמו שכתב בחז"ל (מדרש רבה, מטות) על הפסוק "כי אלוקים שופט זה ישיפל זה ירים" [תהלים עה ח] כי מי שעלה מדאי למעלה השי"ת משפילו, ומי שמדאי למטה הקב"ה מרמנו, ותמיד הוא מייצב את הבריאה על פי גזירותיו בלבד. אם כן כל ענין ההשתדלות הוא אך ורק בכדי להלביש את הגזירה השמימית במהלך הטבעי **בשביל למעט בנס.**

מוסיף על כך תלמידו המשגיח **רבי יצחק ירוחם בורודיאנסקי שליט"א בספרו שיח יצחק** (בראשית, פרשת נח): באמת יסוד זה יכול להביא תועלת לכל חיי האדם, שהרי שאיפתנו ותפילתנו היא כמו שאמר דוד המלך ע"ה "שבתי בבית ה' כל ימי חיי" ואין הכוונה שבמציאות ביקש דוד לישב כל החיים בתוך בית המדרש, שהרי הוא היה מלך והנהיג את העם ושפט אותם ויצא למלחמותיהם, אלא התפלל שבכל מצב ומקום שיהיה בו 'יהא בהנהגת "בית ה"', דהיינו שגם בהתעסקו **במעשי הגשמיים** תהא מחשבתו שקועה בהש"ת **במעשי הרוחניים**, ונשאלת השאלה כיצד יתכן בעוד שנמצאים בעולם המלא במעשי השתדלות ובחיובי השתדלות, ובמאורעות שתלויים בהשתדלות, ואף על פי כן להיות שלווים ושקועים בבית ה' בעולם הרוחני ובהתעלמות מכל הסובב, אבל **כשחיים עם האמת הזו שהגזירה אמת והחריצות שקר וכל ההשתדלות מטרתה רק בשביל למעט בנס**, אם כן גם כאשר עושים את מה שצריך לעשות הלב נתון לבית ה', שהכל באמת נעשה ממנו יתברך וכל העולם שסביב הוא רק יד ה'. ובהגרשה זו שאנו בידינו של הקב"ה מתאפשר להיות רגועים ושלוים ולפנות את כל הלב לעבודת השי"ת.

על דברי הרמב"ן הוסיף ה'חתם סופר' על התורה:

בגמרא (חולין צה:): מצאנו כי גדולי האמוראים בדקו בסימנים שונים כדי לדעת אם תצליח דרכם אשר לפניהם, או שמא כדאי להם למשוך את ידם. מסופר שם כי **רב** היה בודק במעבורת (ספינה המעבירה נוסעים מגדה לגדה). אם לא היתה המעבורת מזומנת לו, הבין כי אות הוא משמים שלא תצלח דרכו, ושוב לא חזר אחרי מעבורת אחרת, אלא שב לביתו.

שמואל היה בודק בספר וראה לפי תלמודו שלמד קודם לשיצא לדרכו, אם תצליח דרכו אם לאו. ואילו **רבי יוחנן** היה בודק בתינוק היוצא מבית הספר והיה מבקש שיפסוק לו פסוקו.

כל הסימנים הנזכרים היו בדרכו של יוסף, וכולם הראו כי לא תצלח לו דרכו. כמו רב שחזר בו כאשר לא היתה המעבורת מזומנת לפניו, הרי גם על יוסף היה לחזור כשלא נזדמנה לו דרכו, שהרי נוכח כי הוא תועה ואינו מוצא את מקום אביו. גם לפי **תלמודו** היה לו להבחין כי ראה לפניו, שהרי למד עם אביו קודם פרידתם בפרשת עגלה ערופה, המדברת על מי שנרצח בדרכו. אף מבחנו של רבי יוחנן אירע ליוסף, שלא בידיעתו, שהרי ודאי אין זה ענין לתינוק דוקא אלא לכל אדם שיענה תשובה לפי תומו אשר בה טמון רמז לשאלה המבוקשת. ואמנם עונה המלאך גבריאל ליוסף "נסעו מזה", ביטוי שלו גם פירוש נעלם ונסתר כמו פירש **רש"י** (פסוק יז) "הסיעו עצמם מן האחורה", היה לו ליוסף להרגיש בפירושה הטמיר של תשובת המלאך, אך הוא לא האזין לפשוטן של הדברים (כביאור הרמב"ן שם). והרי זה **תנא דמסייע לדרבי הרמב"ן** שלעיל. שכן יוסף ראה סימנים כה רבים שהורו לו כי עליו לחזור מדרכו, אשר לא תצלח לו, ובכל זאת, **הכל סבל לכבוד אביו.**

דָּבַר אֶל אֶהָרָן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהֶעֱלִיתָךְ אֶת הַנֵּרֶת אֶל מֹול פְּנֵי הַמְּנוּרָה וְאִירוּ שְׁבַעַת הַנְּרוֹת. [במדבר ח ב]

לשון רש"י ממדרש אגדה. למה נסמכה פרשת מנורה לחנכת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים, חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקב"ה: חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מזדליק ומטיב את הנרות בקר וערב.

אבל ענין ההגדה הזו, לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו. ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים, שהזכיר האגדה הזו ואמר: ראיתי במדרש, כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה: דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנכה אחרת שיש בה הזדקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנכה שקרויה על שמם, והיא חנכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמך פרשה זו לפרשת חנכת המזבח. עד כאן לשונו.

וראיתי עוד בילמדנו (תנחומא בהעלותך), וכן במדבר רבה (במדבר רבה טו ו): אמר לו הקב"ה למשה: לך אמור לאהרן: אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו. וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלן לעולם. והנה, דבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלן מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנכת חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר החורבן בגלותנו. וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנכת הנשיאים נוהגת לעולם. דרשו סמוכין לחנכת הנשיאים מלפניה ומלאחריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם.